

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Paradoxy a kontroverze Quinovy filozofie

Pavel Kletečka

Vedoucí práce:

Mgr. Radek SCHUSTER, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu práce panu Mgr. Radku Schusterovi , Ph.D. za trpělivou a ochotnou podporu.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Pavel Kletečka

Obsah

ÚVOD	5
1. FILOSOF WILLARD VAN ORMAN QUINE	6
1.1. ŽIVOTNI DRÁHA A UDÁLOSTI OVLIVŇUJÍCÍ FILOSOFII W.V.O. QUINA	6
1.2. DÍLO W.V.O QUINA.....	8
1.3. ANALYTICKÁ TRADICE.....	9
2. HLAVNÍ PILÍŘE FILOSOFIE W. V. O. QUINA	12
2.1. DVĚ DOGMATA EMPIRISMU	12
2.2. HOLISMUS	15
2.3. NEURČITOST PŘEKLADU.....	17
2.4. NEVYMEZITELNOST REFERENCE.....	19
2.5. NATURALIZACE EPISTEMOLOGIE.....	20
3. PARADOXY A KONTROVERZE QUINOVY FILOSOFIE	23
3.1. NEVYMEZITELNOST PŘEKLADU	23
3.2. EXISTENCE ANALYTICKY PRAVDIVÉHO SOUDU	25
ZÁVĚR	30
RESUME	31
KEYWORDS	31
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ:	32

Úvod

Tato bakalářská práce má za cíl analyzovat základy filosofie amerického filosofa Willarda Van Ormana Quina a současně je kriticky zhodnotit. Její první část představuje samotného Quina: jeho život, dílo, ale i historické a filosofické pozadí, tedy ty aspekty, které se podílely na utváření jeho myšlenkového konceptu. V další části práce jsou vyloženy hlavní pilíře Quinovy filosofie, tedy: naturalismus, behaviorismus, holismus, fyzikalismus, neurčitost překladu, nevymezenost reference. Poslední část bakalářské práce se pak zabývá interpretací některých vybraných myšlenek, které jsou často vnímány jako paradoxní či kontroverzní.

Vybrané téma jsem si zvolil po absolvování kurzu KFI/FJAZ Filosofie jazyka, přednášeném na Filosofické fakultě Západočeské univerzity. Tento kurz mě uvedl do tématu a seznámil mě s hlavními teoriemi významu. Ze všech představených filosofů zabývajících se jazykem jakožto nástrojem našeho poznání světa i nás samých, mě nejvíce zaujal právě Quine. Stalo se tak pro jeho nevšední přístup k řešení otázky významu. Quine ve své podstatě dokázal odmítnout legitimitu termínu *význam*, a přece nezavrhnout možnost jistého poznání okolního světa a druhých.

Quine si dle mého názoru zaslouhuje pozornost, které se mu v tuzemském oborovém spektru v současné době dostává. Je zřejmé, že některé z jeho myšlenek vyvolávají kontroverze a budí rozpory, nicméně právě tato skutečnost by měla být stimulem snahy o co nejširší interpretaci jeho myšlenkového proudu.

Z primární literatury je pro BP nejzásadnější Quinovo dílo *Word and Object*, jež nebylo dosud kompletně přeloženo do českého jazyka., jen jeho část byla publikována v knize docenta Jiřího Fialy *Analytická filosofie. Třetí část*. Další jeho dílo, které vyšlo i v českém jazyce, a které lze považovat za svým způsobem průvodce Quinovou filosofií, je kniha *Hledání pravdy [Pursuit of Truth]*. V neposlední řadě je důležitý článek *Dvě dogmata empirismu [Two Dogmas of Empiricism]* vydaný v českém jazyce pod hlavičkou ZČU ve sborníku *Vybrané články k ontologii a epistemologii..* Ze sekundární literatury je to česky psaný titul *Otázka významu* od doktora Tomáše Marvana a anglicky psaný titul uspořádaný Rogerem F. Gibsonem *The Cambridge Companion to Quine*.

1. Filosof Willard Van Orman Quine

V této kapitole se seznámíme s filosofem Willardem Van Ormanem Quinem, člověkem, který se nadchnul pro filosofii již v době svých studií ve třicátých letech a tento zájem jej provázel až do konce jeho života završeného krátce před příchodem nového milénia. Profesně byl Quine spjat s Harvardovou univerzitou sídlící Cambridge ve státě Massachusetts, na severovýchodě USA, kde působil jako neobyčejně vlivný filosof americké analytické tradice, zatímco filosofickou obcí kontinentální Evropy nebyl tou dobou příliš reflektován. Některé jeho filosofické teze byly totiž vnímány jako velmi kontroverzní a stávaly se častým terčem kritiky. Na druhou stranu měl pochopitelně i své obdivovatele a následovníky.

V tomto oddílu budou také nastíněny některé z důležitých momentů Quinova životního příběhu, jež se staly určujícími pro jeho výchozí přístupy k teorii poznání i filosofie vůbec. Jistě není bez zajímavosti, že se v Praze, v tehdejší Československu, navštěvoval přednášky Rudolfa Carnapa, který jej velmi ovlivnil, přestože se později ve svých názorech rozešli. Prahu poté navštívil ještě jednou v roce 1997.

Jsou zde taktéž představeny nejdůležitější tituly z Quinovy velmi obsáhlé publikační činnosti, která byla přeložena do mnoha jazyků. Do češtiny jeho knihy překládal především Jaroslav Peregrin. Část jeho slavné knihy *Word a Object* pod názvem *Překlad a význam* přeložil nedávno zesnulý Jiří Fiala.

Navíc tato kapitola seznamuje s historickým a filosofickým pozadím analytické tradice a stanoví nejen základní východiska stoupců analytické filosofie Vídeňského kroužku, ale též některé z jejich závěrů, na něž Quine navazuje ať už pozitivně či kriticky.

1.1. Životní dráha a události ovlivňující filosofii W.V.O. Quina

Životopisná data i zajímavosti o Quinově životě jsou převážně čerpána z knihy *The Cambridge Companion to Quine*¹ amerického profesora Rogera F. Gibsona, který o Quinově filosofii sepsal hned několik publikací.

Willard Van Orman Quine, se narodil 25. června 1908 ve městě Akron, které je co do počtu jen o něco větší než město Plzeň, a jež leží na severovýchodě Ohia. Mezi jeho primární

¹ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, Cambridge: CUP, 2004.

zájmy patřila matematika, poezie, kartografie a lingvistika.² Jako studijní obor si na University of Ohio v Oberlinu zvolil matematiku. V roce 1930 pak začal doktorandské studium na Harvardově univerzitě v Cambridgi. Matematiku však začínal postupně vnímat jako nezáživný předmět, a tak se rozhodl uspokojit svoji zvědavost proniknutím do filosofie se specializací na matematicko – logickou filosofii Bertranda Russella. Studium, ztížené dobou Velké hospodářské krize, ukončil v roce 1932, kdy se značným úsilím a pod vedením A. N. Whiteheada dopsal a obhájil svoji disertační práci s názvem *The Logic of Sequences: Generalization of Principia Mathematica*.³

Quinovi bylo tehdy dvacet tři let. V rámci *Sheldon Travelling Fellowship*⁴ se vydal do střední Evropy. Mimo jiné strávil nějaký čas ve Vídni, kde navštěvoval přednášky Moritze Schlicka. Na jeho pozvání navštívil také několik sezení Vídeňského kroužku, kde na jednom z nich přednesl jeho členům závěry své disertační práce. Zde se také více seznámil s Kurtem Gödelem, Friedrichem Waismannem, Alfredem Ayerem a dalšími představiteli Vídeňského kroužku.⁵ Ve Varšavě se pak setkal s Alfredem Tarskim. Vytoužené setkání s Ludwigem Wittgensteinem se mu nepodařilo uskutečnit.

Důležité pro Quina a jeho filosofii byly týdny strávené v Praze, kde se setkal s Rudolfem Carnapem. Později o tomto setkání napsal: „*Poprvé v životě mne inspiroval živý učitel a ne jen kniha. Předtím jsem si ani nevšiml, že mi něco chybí.*“⁶ Lze usuzovat, jak poznamenává Tomáš Marvan, že mnohé z Quinových myšlenek lze nejlépe pochopit právě na pozadí Carnapových prací z dvacátých a třicátých let dvacátého století.⁷

V Praze Quine navštěvoval Carnapa nejen na přednáškách, ale setkával se s ním i u něj doma.⁸ Po Carnapově smrti v roce 1970 k uctění jeho památky napsal „*Carnap byl můj největší učitel. Setkali jsme se v Praze před 38 lety, právě několik měsíců potom, co jsem dokončil má formální studia a získal titul Ph.D. Silně jsem z něho vycházel šest let. V pozdějších letech se jeho a moje názory rozvíjely rozdílným způsobem. Ale i tam kde jsme*

² QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, Praha: Hermann a synové, 1994, s 112.

³ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 1–3.

⁴ Postdoktorandské stipendium

⁵ MARVAN, Tomáš, *Konstanty Quinovy filosofie*, in: DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T. (eds.) *W. V. O. Quine: Vybrané články k ontologii a epistemologii*, Plzeň: ZČU, 2006, s 4–5.

⁶ QUINE, Willard, Van, Orman, *The Ways of Paradox*, Harvard: Harvard University Press, 1976 (1966), s 76.

⁷ MARVAN, Tomáš, *Konstanty Quinovy filosofie*, in: DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T. (eds.) *W. V. O. Quine: Vybrané články k ontologii a epistemologii*, c.d., s 5.

⁸ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 4.

*spolu nesouhlasili, on stále nastoloval téma; linie mého myšlení byla do značné míry určována skutečností, že jsem pociťoval přítomnost jeho vlivu“.*⁹

Po návratu do USA nastoupil Quine na pozici *junior fellow* na Harvardově univerzitě, kde jen s několika přestávkami strávil celou svoji profesní kariéru. Jednu z těchto přestávek zapříčinil vstup USA do druhé světové války. Quine nastoupil do amerického námořnictva a dosáhl hodnosti nadporučíka. Po válce v roce 1946 se vrátil zpět na Harvardovu univerzitu.¹⁰ Od roku 1956 zastával pozici *Edgar Pierce Chair of Philosophy*.¹¹ V sedmdesáti letech odešel do povinného důchodu, ale i tak nadále veřejně působil po celém světě a publikoval. O soukromém životě Quina zmiňme snad jen tolik, že byl dvakrát ženat a že měl dvě dcery z prvního manželství a z druhého manželství další dceru a jednoho syna. Zemřel o vánocích roku 2000.¹² Quina, je možné právem řadit mezi takové osoby, jako je Gottlob Frege, Rudolf Carnap, Bertrand Russell či Ludwig Wittgenstein.¹³

1.2. Dílo W.V.O Quina

Quinova tvůrčí publikační činnost začala v jeho dvaceti letech, když v roce 1928 v podstatě sám sepsal vysokoškolskou práci zabývající se dílem Alfreda Whiteheada a Bertranda Russela *Principia Mathematica*. Jako první knihu vydal v roce 1934 svoji revidovanou disertační práci pod názvem *A System of Logic*.¹⁴ Quine o této práci říká, že v ní přepracoval základy *Principia Matematika* takový způsobem, že z nich úplně odstranil *propoziční funkce* a na místo nich používal pouze extenzionálních pojmů.¹⁵ V roce 1948 vyšel v časopise *Review of Metaphysics* jeho článek *O tom, co je [On what there is]*. V tomto článku řeší otázku existence abstraktních entit a jejich vztah k jazyku.¹⁶ V roce 1951 byl v časopise *The Philosophical Review* publikován Quinův další důležitý článek *Dvě dogmata empirismu*. Nově byly oba články otištěny v Quinově knize *From a Logical Point of View* z

⁹ QUINE, Willard, Van, Orman. *The Ways of Paradox*, c.d., s 41. „Carnap was my teacher. I got to him in Prague 38 years ago, just a few months after I had finished my formal studies and received my Ph.D. I was very much his disciple for six years. In later years his views went on evolving and so did mine, in divergent ways. But even where we disagreed he was still setting the theme; the line of my thought was largely determined by problems that I felt his position presented.”

¹⁰ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 5.

¹¹ MARVAN, Tomáš, *Konstanty Quinovy filosofie*, c.d. s 3.

¹² GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 5.

¹³ QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 113.

¹⁴ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 230.

¹⁵ QUINE, Willard, Van, Orman, *Ohlédnutí za dvěma dogmaty*, in: DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T. (eds.) *W. V. O. Quine: Vybrané články k ontologii a epistemologii*. Plzeň: ZČU, 2006. s 109.

¹⁶ QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 113.

roku 1953, další revidovaná edice pak vyšla v roce 1961.¹⁷ Článek *Dvě dogmata empirismu* přeložil do češtiny Prokop Sousedík, článek *O tom, co je* je překladatelským dílem Ludmily Dostálové. Oba vyšly ve sborníku Západočeské univerzity *W. V. O. Quine: vybrané články k ontologii a epistemologii*.¹⁸ O článku *Dvě dogmata empirismu* šířeji pojednává jedna z následujících podkapitol.

Dalším důležitým dílem je kniha *Word and Object*, která se objevila v roce 1960. V češtině vyšla první část 2. kapitoly, obsahující tezi o neurčitosti překladu a nevymezenosti reference pod názvem *Překlad a význam*. Přeložil ji Jiří Fiala a vyšla v publikaci *Analytická filosofie. Třetí čítanka*.

Mezi důležitá díla nutná k pochopení Quinovy filosofie určitě patří další soubor statí s názvem *Ontologická relativita a jiné eseje* [*Ontological Relativity and Other Essays*] vydaný roku 1969, stejně jako publikace *Cesty paradoxu a jiné eseje* [*The Ways of Paradox and Other Essays*] z roku 1976. Pozornost si zasluhuje esej *Cesty paradoxu*, která byla přeložena do českého jazyka a zveřejněna v roce 2002 jako úvod ke stejnojmenné knize doktorky Blaženy Švandové. Přehledné členění hlavních bodů Quinovy filosofie je k nahlédnutí v další publikaci *Kořeny reference* [*The Root of Reference*] z roku 1974. Svoji filosofii Quine souhrnně sepsal v knize z roku 1992, která vyšla v českém jazyce o dva roky později pod názvem *Hledání pravdy* [*Pursuit of truth*]. V roce 1995 napsal Quine svoji poslední knihu *Od stimulu k vědě* [*From stimulus to science*], jež se v témže roce dočkala své českojazyčné mutace. Celkem sepsal Quine na dvě stě článků a dvacet knih. Je mezi nimi i jeho vlastní autobiografie, která vyšla v roce 1985 pod titulem *Čas mého života: autobiografie* [*The time of my life: An autobiography*].

1.3. Analytická tradice

Quinovu filosofii lze zařadit do směru nazývaného filosofie jazyka. Před samotným představením základních pilířů Quinovy filosofie je vhodné učinit krátký exkurz do historie tohoto filosofického směru a jeho základní charakteristiky. Je však nutné zdůraznit, že pojem filosofie jazyka lze chápat v tak širokém kontextu, že by do něj spadala v podstatě veškerá filosofie od dob mýtů. Tak hluboká sonda do historie filosofie však není účelem této práce.

¹⁷ Přejato z <http://www.ditext.com/quine/quine.html#1a> (18.10. 2012).

¹⁸ Články byly publikovány také v: *Co je analytický výrok? : Studijní texty*, sest. a úv. studie naps. PEREGRIN, J., SOUSEDÍK S., Praha: Oikoymenh, 1995.

Tím je především představení základních pilířů Quinovy filosofie jakožto relevantního směru formujícího se na přelomu 19. a 20. století a také označovaného jako analytická filosofie.

Výrazné akcentování logiky a matematiky ve filosofii, a tím i kořenů analytické filosofie, lze vysledovat již na přelomu 18. a 19. století u pražského matematika, logika a filosofa Bertranda Bolzana, jenž proto bývá označován za prvního analytického filosofa. Tradičně prvním představitelem analytické filosofie je nicméně vnímán německý matematik, logik a filosof Friedrich Ludwig Gottlob Frege. Byl to totiž právě Frege, kdo v roli matematika hledajícího jasné východisko aritmetiky shrnul ve své knize *Základy aritmetiky* takové závěry, které později Gustav Bergmann označil souhrnným souslovím *obrat k jazyku*.¹⁹ O něco podobného se pokoušel i Husserl, ovšem ten si pro tž cíl zvolil fenomenologickou cestu. Jaroslav Peregrin jejich rozdílný přístup trefně vystihnul slovy: „Husserlovi šlo především o *jistotu*, Fregovi šlo především o *pravdu*.“²⁰

Pro analytické filosofy je charakteristické přesvědčení, jež ve své knize definuje jeden z nich: matematik a filosof Friedrich Waismann. Ten je toho názoru, že se filosofové před nimi zaměřovali jen na odpovědi, zatímco *oni* se koncentrují na samotný význam otázek, což je proces, který podle Waismanna započal již Frege ve své knize *Begriffsschrift* a dále na něj navázali angličtí novorealisté Russell, Moore a Wittgenstein.²¹

Také v Evropě se začal konstituovat nový filosofický směr, jehož představitelé nehdrali *jen jinak* odpovídat na tytéž metafyzické otázky, které si již kladli dřívější filosofové, ale analýzou samotných metafyzických otázek (jejich logické struktury, jejich vztahu k empirickému poznání i samotného jazyka, kterým jsou tyto otázky kladeny), chtěli dokázat absurditu vlastního kladení si metafyzických otázek. Podle nich lze totiž logickou analýzou dokázat, že metafyzické výroky jsou jen shlukem slov, jakými si kvazi výroky prostými smyslu. Díky jejich názorové kontinuitě s pozitivisty 19. století, kteří se stejně jako oni pokoušeli o zvědečtění filosofie, jsou známi jako novopozitivisté, nebo logičtí pozitivisté.

Mezi zástupce těchto novopozitivistů patří němečtí a rakouští filosofové, kteří v roce 1929 vydávají *Wissenschaftliche Weltauffassung: der Wiener Kreis*. Tento manifest tzv. Vídeňského kroužku byl představen na konferenci konané právě v roce 1929 v Praze.

¹⁹ Viz BERGMANN, G., *Logic and Reality*, Madison: University of Wisconsin Press, 1964, s 108.

²⁰ PEREGRIN, Jaroslav. *Fregův obrat k jazyku*, in: NITSCHKE, M., SOUSEDÍK, P., ŠIMSA, M. (eds), *Schizma filosofie 20. století*, Praha: Filosofia, 2005, s 29.

²¹ WAISMANN, F., *Principles of Linguistic Philosophy*, 2. vyd. Basingstoke: Macmillan, 1997, s 3-4.

Vedoucím představitelem Vídeňského kroužky byl Moritz Schlick. Dále se do této skupiny řadí Otto Neurath, Rudolf Carnap, Hans Hahn, Herbert Feigl, Philipp Frank, Kurt Gödel, Viktor Kraft, Fridrich Waismann, Eduard Zilsel a další.²²

Také v Polsku se ustavila skupina logiků a filosofů zabývajících se analytickou filosofií v podobném duchu, byť někteří z nich se bránili ztotožňováním s novopozitivisty. Spojení mezi novopozitivisty a „Lvovsko-varšavskou“ školou vytvořil významný polský logik: Alfred Tarski.

Z důvodu začínajících represí nacistického Německa nemohli představitelé novopozitivistů pokračovat ve své činnosti v Evropě. Většině z nich se však podařilo emigrovat do Spojených států amerických, kde dále rozvíjeli své učení, předávající je svým žákům, kteří pak kombinovali původní novopozitivismus s domácím pragmatismem. Mezi tyto žáky patří mimo Quina například Wilfrid Sellars, Donald Davidson, Nelson Goodman, Richard Rorty a Hilary Putnam. Dnes je proto analytická filosofie vnímána především jako záležitost anglicky mluvících filosofů.

Analytičtí filosofové své myšlenky často vyjadřují pomocí pro běžného čtenáře těžko přístupným formálním logickým jazykem. Doufám že, následující kapitola ukáže, že Quine byl přesto schopen své filosofické myšlenky formulovat dobře pochopitelným a zároveň čtivým stylem.

²² VALENTA, Lubomír, *Problémy analytické filosofie*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s 129.

2. Hlavní pilíře filosofie W. V. O. Quina

Tato kapitola postihuje vlastní pilíře Quinovy filosofie. Začíná interpretací článku *Dvě dogmata empirismu*, který je snad nejvíce reflektovaným a nejkritizovanějším dílem Quinovy tvorby, což ostatně uznal i on sám.²³ Tento článek je také jedním z několika pramenů, z nichž čerpá další podkapitola pojednávající o Quinově pojetí holismu, a to nejen v oblasti filosofie jazyka, ale především v oblasti filosofie vědy. Quine se v rámci svého holistického postoje staví do opozice jak proti redukcionismu stoupců Vídeňského kroužku, tak proti teorii falzifikace Karla Raimunda Poppera.

Dalšími představenými myšlenkami z Quinovy filosofie jsou do sebe provázané teze o neurčitosti překladu a nevymezenosti reference. Idea o neurčitosti překladu navíc navazuje na Quinovo přesvědčení o nesprávnosti redukcionismu, zatímco nevymezenost reference má oporu v Quinově holistickém přístupu k poznání.

Tyto i další myšlenky jako je naturalismus, behaviorismus a fyzikalismus najdou své uplatnění v Quinem požadované naturalizované epistemologii popsané v závěru této části. Celá tato kapitola se zabývá spíše Quinovou epistemologií, která v jeho pracích převládá a je také nejvíce kontroverzí. Více o Quinově ontologii se lze dozvědět například v článku *O tom co je* [*On What There Is*], nebo i v dalším článku *Ontologická relativita* [*Ontological Relativity*].

2.1. Dvě dogmata empirismu

Tato podkapitola se dotýká pozice Quina jakožto empiristy, snažícího se zpochybnit možnost smysluplného rozlišování mezi analytickými a syntetickými soudy. Vydělení na analytické a syntetické soudy je myšlenkou Emmanuela Kanta, který ji poprvé aplikoval v roce 1781 ve své knize *Kritika čistého rozumu*. Analytickým soudem je podle něj a jeho následovníků výrok neříkající o predikátu nic nového. Analytický výrok by tedy mohl znít například: „Těleso je rozlehlé“. Podle Kanta je totiž ve slově „těleso“ již idea rozlehlosti obsažena. Pravdivost analytického výroku je tedy na skutečnosti nezávislá, kdežto pravdivost syntetického výroku, jako je například „Toto těleso je modré“, na skutečnosti závisí, obsahuje totiž nějakou smyslu získanou informaci o světě. Ve velmi zásadním článku *Dvě dogmata*

²³ Více viz QUINE, Willard, Van, Orman, *Ohlédnutí za dvěma dogmaty*, c. d., s 108 – 119.

empirismu, v kterém Quine útočí na toto kantovské dělení soudů podle závislosti či nezávislosti na okolním světě, se zejména zrcadlí Quinův odmítavý postoj k této myšlence, která je zároveň i základní tezí Vídeňského kroužku a kterou Quine interpretoval jako mýtické dogma logických pozitivistů. V poslední kapitole této práce je načrtnuto, jaké kontroverze, nesouhlasná stanoviska a protiargumenty tento jeho pokus vyvolal.

Za druhé dogma logických pozitivistů, přímo související s rozlišováním analytických a syntetických výroků, považuje Quine možnost redukovatelnosti smysluplných výroků na takové jazykové formy, které jsou ověřitelné bezprostřední smyslovou zkušeností. Tato teze o redukovatelnosti vychází z teorie verifikace významu, kterou užívali ve svém boji proti metafyzice členové Vídeňského kroužku. Nyní se ale už podívejme na Quinovu argumentaci.

Quine svůj článek *Dvě dogmata empirismu* koncipoval tak, že se v něm nejprve snaží vymezit, jaké musí výrok splňovat vlastnosti, aby mohl být považován za analytický. Když je Quine konfrontován s problematikou analytické pravdy, ze všeho nejdřív zavrhuje takové definice, které obsahují pojem *sporu*, nebo jsou takovýmto vysvětlením podobná. Za příklad takové definice poslouží výrok, že analytické tvrzení je takové tvrzení, jehož popření by vedlo ke sporu. Je tomu tak z toho důvodu, že pojem *sporu* je užíván v natolik širokém kontextu, že by jej bylo nutné také nejprve vysvětlit. Aby mohl Quine dále pátrat po definici analytického výroku, dělí analytické výroky do dvou tříd. V první jsou výroky *logicky pravdivé*, výroky typu: „*Žádný neženatý muž není ženatý*“.²⁴ V takovém výroku je možné naplnit jakékoli slovo, které není logickou spojkou, jakýmkoli významem a věta bude stále pravdivá. Do druhé třídy pak řadí výroky jako: „*Žádný starý mládenec není ženatý*“.²⁵ Takovýto výrok sice lze pomocí záměny synonymního slova ("*starý mládenec*" za "*neženatý muž*") také změnit v logicky pravdivý, nicméně tím nedochází k vyřešení problému, protože není vysvětlen pojem *synonymie*. A ten, aby mohl být vysvětlen, muselo by předcházet vysvětlení pojmu analytičnosti, k němuž Quine původně hledal definici. Tím se řešitel dostává do bludného kruhu, podobně jako je tomu v případě pojmu *sporu*.

Řešení podle Quina nepřináší ani Carnapův pokus o vysvětlení analytičnosti pomocí popisu stavů či pravdivosti ve všech možných světech, jelikož není aplikovatelný na ty jazyky, které obsahují mimologické synonymní páry. V kritice Carnapa k němu ale nebyl Quine podle Tomáše Marvana zcela spravedlivý, protože sám Carnap tvrdil, že „*synonymii*

²⁴ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu, c.d.*, s 81.

²⁵ Tamt.

v přirozeném jazyce můžeme [...] zachytit teprve tehdy, když jsme na základě speciálních konvencí korelovali jeho výrazy s výrazy nějakého uměle zkonstruovaného jazyka“.²⁶ Nicméně Quine soudí, že ani tato cesta nenabízí řešení, neboť přisoudíme-li, byť v umělém jazyce, nějakým výrokům analytičnost, stále ještě není vysvětleno, co to analytičnost je. Lze sice namítnout: „Výrok je analytický, jestliže (není pouze pravdivý, nýbrž) je pravdivý na základě nějakého sémantického pravidla“,²⁷ ale tím opět pouze odkazujeme k nevysvětlenému výrazu sémantického pravidla.

Quine odmítá i možnost vyřešení problému synonymie, a tím potažmo i analytičnosti, pomocí *definice*. Táže se, jak lze zjistit, že se něco *definuje* jako cosi jiného. Je snad definicí sama skutečnost lexikologické kodifikace této definice? „To by ale znamenalo zapřáhnout povoz před koně!“²⁸ odpovídá Quine a dále konstatuje, že i lexikograf při sepisování slovníku již vychází z přesvědčení, že mezi danými jazykovými formami je v jazyce tento synonymní vztah implikován. Proto je podle Quina nutné pojem synonymie hlouběji objasnit a k tomu bude zapotřebí zkoumat, jak jsou synonymní páry užívány v jazyce. Quine odmítá další druh definice v činnosti, jíž Carnap nazýval *explikace*, a u které nejde jen o to nalézt parafrázi původního výrazu, ale zvolit pro daný účel výraz přiléhavější, i když také zde se podle Quina jedná jen o *jinou* a předem danou synonymii.²⁹ Pouze v případě konvenčního zavedení zápisu určité zkratky vidí Quine jediný druh synonymie, která má oporu v definici, ale to pro něj představuje nedostačující vysvětlení synonymie pomocí definice. Ve třetí kapitole článku *Dvě dogmata empirismu* se Quine rozhodl zkusit vysvětlit princip synonymie pomocí „zaměnitelnosti ve všech kontextech“,³⁰ kterou nazývá podle Leibnize zaměnitelnost *salva veritate*.³¹ Ovšem Quine zde dochází pouze k závěru, že není-li *á priori* vysvětlen pojem analytičnosti, vzniká pouze *extenzionální* souhlas, který ale není *kognitivní* synonymií.³²

Ve snaze definovat analytický výrok jako pravdivý na základě významu, Quine nejprve varuje, že u singulárních termínů³³ je potřeba rozlišovat mezi *významem* a

²⁶ MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, Praha: Togga, 2010, s 141.

²⁷ QUINE, Willard, Van, Orman. *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 90.

²⁸ Tamt., s 82.

²⁹ Tamt., s 83.

³⁰ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 85.

³¹ Latinské přísloví – „aniž by tím utrpěla pravda“

³² QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 85–88.

³³ Jak konkrétních tak i abstraktních.

pojmenováním, a u obecných termínů mezi významem (intenzí) a rozsahem (extenzí).³⁴ Otázkou ovšem zůstává, jaká je povaha významů? Quine tvrdí, že „[j]akmile ostře oddělíme teorii významu od teorie reference, schází už jen krůček k tomu, uznat za prvotní záležitost teorie významu synonymii jazykových forem a analytičnosti výroků: na významy, jakožto temné zprostředkující entity, můžeme klidně zapomenout“.³⁵ Nicméně na ně nezapomíná a v souvislosti s verifikační teorií významu se k nim neustále vrací. Vychází totiž, jak sám píše, z programového hesla empirismu, kterým je verifikační teorie významu, říkájící, že významem výroku je metoda jeho empirického potvrzení, případně vyvrácení.³⁶ K tomu dodává, že analytický výrok lze poté považovat jen za krajní případ výroku aplikovatelný za všech okolností. Jsou-li tedy v souladu s verifikační teorií dva zaměnitelné výroky synonymní a je-li totožná metoda jejich empirického potvrzení či vyvrácení, pak je možné jako analytický nazývat ten výrok, který se synonymně pojí s logicky pravdivým výrokem. Jak již ale bylo řečeno, Quine kategoricky odmítá pozici radikálního redukcionismu, který tvrdí, že lze jakýkoli smysluplný výrok převést na výroky o bezprostřední zkušenosti. Kritizuje i Carnapův pokus o transformaci skutečného světa do jazyka smyslových dat a logiky.

Quine totiž považuje nejen radikální, ale i jakoukoli mírnější formu redukcionismu za druhé dogma empirismu. Redukcionismus by totiž mohl fungovat pouze za předpokladu, pokud by byl za empiricky potvrditelný nebo vyvratitelný považován jakýkoli izolovaný výrok. A jak dokazuje následující podkapitola, podle Quina toto možné není.

2.2. Holismus

Quine jako empirik vychází z premisy, že veškeré znalosti, jež máme, jsme získali skrze smysly. Popírá však, že bychom mohli být schopni smysluplně verifikovat každý výrok o prožité zkušenosti zvlášť. Gibson v obecné rovině srovnává Quinův holistický přístup k poznání s Duhemovou tezí, říkájící, že nelze potvrzovat či odmítat jednotlivé hypotézy, ale pouze teorii jako celek.³⁷ Sám Quine dodává, že tuto Duhemovu tezi v té době neznal.³⁸ V článku *Dvě dogmata empirismu* Quine požadoval uchopit vědu jakožto celek za jakousi jednotku empirického významu.³⁹ Později v článku *Ohlédnutí za dvěma dogmaty Quine*

³⁴ Toto rozlišení navrhl Rudolf Carnap v knize *Meaning and Necessity*. Více viz MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, c.d., s 62.

³⁵ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 81.

³⁶ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 92–96.

³⁷ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, Cambridge: CUP, 2004, s 67.

³⁸ QUINE, Willard, Van, Orman, *Ohlédnutí za dvěma dogmaty*, c.d., s 113.

³⁹ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 96.

lituje, že tento holistický pohled příliš akcentoval. Ne že by si myslel, že je nepravdivý, ale podle něj příliš odvádí pozornost od jednotlivých stupňů pozorování.⁴⁰

Fungování takové holisticky pojaté vědy, zahrnující empirismus bez dogmat, představuje Quinova známá teze o lidském poznání a jazyce jako *síti* nebo *silovém poli*, které postihuje všechny naše znalosti a pouze okraji se dotýká zkušeností. Quinova představa fungování *silového pole* je taková, že percipujeme-li něco, co neodpovídá soustavě výroků již vytvořených na základě předchozích zkušeností, je nutné nějaké výroky upravit tak, aby tato poslední zkušenost s nimi nebyla v rozporu. A jelikož žádný výrok nemá přímé spojení s přímou zkušeností a žádný výrok není nerevidovatelný, je pouze na vůli subjektu, který z výroků se rozhodne korigovat. K upraveným výroky, je potom nutné přizpůsobit vnitřní strukturu silového pole tak, že se zrevidují všechny související a logicky vyplývající výroky. Na druhé straně je podle Quina možné udržet pravdivost jakéhokoli výroku, pokud jsme ochotni udělat dostatečně drastické úpravy uvnitř systému. Ale pokud by cenou za úpravu výroků bylo přílišné narušení systému, je možné zpochybnit prožitou zkušenost například tím, že bychom mohli to, co jsme viděli, považovat za optický klam. Toto rozhodnutí se podle Quina vždy řídí pragmatickým hlediskem, kdy kritériem je jednoduchost a stabilita systému, to vše dále ovlivněné zvykem a kulturou.⁴¹ Quine pro tento jev užívá metaforu, že vědec nehoupá loďkou více než je nutné.⁴² „*Vede nás ale také představa jednoduchosti výsledné teorie, a vidí-li vědec cestu k velkému zjednodušení, je pro tento účel připraven loďku rozhoupat i značně*“.⁴³

Dá se snad říci, že Quine považuje celou vnitřní strukturu sítě našich znalostí za v podstatě neověřitelnou, protože se skutečnosti dotýká pouze svými okraji a je s ní spojena pouze pomocí *pozorovacích vět*⁴⁴. Tím jsou fyzikálních objektů, jakožto jsoucností matematických obecných objektů, kvalifikuje jako kulturní postuláty, popř. jako užitečné mýty, které se například od mýtu jsoucností Homérových bohů odlišují pouze kvalitativně. Přesto o sobě prohlašuje, že je empirik a materialista a že věří ve fyzikální objekty, protože „*[m]ýtus fyzikálních objektů ukázal svou epistemologickou převahu tím, že dokázal úspěšněji než ostatní mýty vstítit plynutí naší zkušenosti zvládnutelnou strukturu*“.⁴⁵ V podobném

⁴⁰ QUINE, Willard, Van, Orman, *Ohlédnutí za dvěma dogmaty*, c.d., s 112.

⁴¹ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 96–99.

⁴² QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 18–23.

⁴³ Tamt., s 23.

⁴⁴ Tento termín bude vysvětlen níže.

⁴⁵ QUINE, Willard, Van, Orman, *Dvě dogmata empirismu*, c.d., s 98.

duchu vnímá kvalitativní rozdíl mezi ontologickými otázkami a *pojmovým schématem* přírodních věd. Jinak řečeno, výroky týkající se ontologických otázek bychom pravděpodobně našli v samém středu Quinova *silového pole* a pojmové schéma přírodních věd na jeho periférii.

Tato Quinova holistická teze nezpochybňuje jen redukcionismus ve verifikační teorii novopozitivistů, ale také do té doby všeobecně přijímaný způsob ověřování či lépe řečeno vyvracení platnosti vědeckých hypotéz Karla Raimunda Poppera. Popper se cele vymezoval proti teorii verifikace novopozitivistů Vídeňského kroužku. Ti se pokoušeli najít způsob, jakým by bylo možné spolehlivě verifikovat jakékoli teoretické tvrzení a tím prokázat jeho smysluplnost.⁴⁶ Popper navrhl teorii tzv. *falzifikace*, ve které nejde o to potvrdit pravdivost jakékoli hypotézy, což podle něj ostatně ani není možné. V jeho teorii se hypotéza či celá vědecká teorie po souhlasných pozorováních stále více přibližuje pravdě a musí být považována za platnou do toho momentu, dokud se neuskuteční pozorování, které ji vyvrátí. Quine ale tvrdí, že při každém experimentu se netestuje pouze konkrétní hypotéza, ale celý soubor předchozích již přijatých hypotéz a poznatků. A tak je jakákoli hypotéza teoreticky nefalzifikovatelná.

2.3. Neurčitost překladu

Když mluvíme o světě, který je kolem nás, spojujeme slova se stimulacemi, které na nás působí, a věříme, že popisujeme pravdivý obraz světa. Podle Quina však dva lidé v podobných podmínkách, popisující stejný objekt stejnými slovy, mohou mít o popisovaném rozdílné představy a mohou i jinak chápat jeho význam. Quine, jak již bylo řečeno, nepovažuje za jednotku empirického významu termín, nýbrž celou větu. Tento empirický význam věty se podle něj shoduje s empirickým významem věty přeložené do jiného jazyka. A proto se Quine jal tuto svou tezi obhajovat v knize *Word a object*⁴⁷ na myšlenkovém experimentu *radikálního překladu* z naprosto neznámého *zdrojového jazyka*⁴⁸ imaginárního národa, který se snaží přeložit do *cílového jazyka* imaginární lingvisty. Quine představuje situaci, v které kolem domorodce a lingvisty běží králík a domorodec pronese „Gavagai“. Lingvista se v té chvíli snaží vcítit do pohledu domorodce na scénérii před ním a snaží se představit si, jaká asi je *iradiace oka* domorodce. Pokud by lingvista sám v té situaci domorodce řekl „Králík“, považuje větu „Hle, králík“ za pravděpodobný překlad. Pro ověření

⁴⁶ Více viz VALENTA, Lubomír. *Problémy analytické filosofie*, c.d. s 141–147.

⁴⁷ QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1960.

⁴⁸ V žargonu ji Quine nazývá „*džunglina*“

správnosti překladu, může lingvista použít buď *afirmativní stimulový význam*, to jest, že experimentálně vyslovuje při stejném stimulu „Gavagai“, nebo *negativní stimulový význam*, což znamená, že vyslovuje „Gavagai“ ve chvíli, kdy v zorném poli domorodce žádný králík není, případně využije oba. Když domorodec vyjadřuje v prvním případě souhlas a v druhém nesouhlas, může považovat lingvista větu „Králík“ za správný překlad věty „Gavagai“, z čehož plyne, že „Gavagai“ a „Králík“ mají stejný *stimulační význam*.⁴⁹

Tímto postupem lze jistě vytvořit správnou překladovou příručku mezi jazyky. Quine ale upozorňuje, že dva různí lingvisté, kteří by nezávisle na sobě zkoumali jazyk stejného domorodého kmene, by mohli stvořit dvě různé překladové příručky, dokonce natolik si vzdálené, že kdyby se překládala jedna věta z jedné příručky a další z druhé, mohla by syntéza způsobit, že by rozhovor ztratil plynulost či dokonce zcela pozbyl smyslovou strukturu. Neurčitost překladu tedy znamená, že i když se obsah věty shoduje s obsahem věty přeložené do jiného jazyka, není význam těchto vět absolutní, ale relativní, protože dva překlady různých překladatelů se nebudou lišit jen v detailech, ale podle Quina se mohou dokonce i vyvracet. Jistě si lze snadno představit, že např. větu „Tohle je jablko“ lze přeložit s větší určitostí než např. větu „Domorodci jsou svobodní“. Jinými slovy: čím je věta dále od okraje Quinova *silového pole*, tím hrozí neurčitost překladu vyššího stupně.⁵⁰

Takové věty jako je „Gavagai“, ale také například „Prší“, považuje Quine za *věty pozorovací*⁵¹. Říká o nich, že jsou to věty, které jsou *příležitostné*, tedy někdy pravdivé a někdy ne, stručně řečeno: věty relativního významu. Opakem příležitostných vět jsou věty *trvalé*, u nich je pravdivost či nepravdivost stálá a na stimulacích nezávislá. Pozorovací věty podle Quina „*jsou přímo a pevně svázány s našimi stimulacemi. Každá z takových vět by měla být s nějakým oborem stimulací člověka svázána souhlasně a s nějakým nesouhlasně*“.⁵² Na pravdivosti či nepravdivosti takové věty se zároveň musí za podobných okolností shodnout všichni mluvčí daného jazyka.

Quinova teze o neurčitosti překladu se tedy týká stimulových významů celých vět a to i jednoslovných. O neurčitosti významu jednotlivých termínů a nevymezenosti jejich reference, jak ji chápal Quine, bude pojednávat další kapitola.

⁴⁹ QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*, in: FIALA, Jiří, *Analytická filosofie. Třetí čítanka*. Plzeň: ZČU, 2002, s 99–103.

⁵⁰ MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, c.d., s 153–155.

⁵¹ Tento termín používali již členové Vídeňského kroužku, nicméně na jednotné stejné definici se neshodli.

⁵² QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 10–11.

2.4. Nevymezitelnost reference

Při radikálním překladu je podle Quina nutné nejprve začít s překladem *pozorovacích vět* a teprve poté je možné se pomocí *analytických hypotéz* snažit překládat jednotlivá slova či slovní spojení.⁵³ Quine totiž tvrdí, že i když mají věta „Gavagai“ a její překlad „Králík“ stejný *stimulový význam*, nelze na základě toho usuzovat, že termíny „gavagai“ a „králík“ jsou koextenzivní. Pravdivost tohoto tvrzení lze demonstrovat právě na příkladu radikálního překladu do domorodého jazyka, o kterém nevíme nic, a tak ani nedokážeme říci, zda tento jazyk vůbec má krátký obecný termín, podobný jako je v našem jazyce termín „králík“. V domorodém jazyce tak může jeho mluvčími být podle Quina chápán termín „gavagai“ nejen jako králík, ale třeba jako neoddělená část králíka, souhrn všech králíků, stádium králíka anebo nějaká obecná králíkovost.⁵⁴ Byť se takový překlad jeví spíše jako chyba, Quine poukazuje, že skutečný problém tkví v tom, jak chybu dokázat. Nelze se například odvolávat na metodu ostenzivní definice, jelikož jsme stále nuceni ukazovat na tutéž věc, ať už ji nazýváme králíkem, neoddělenou částí králíka, nebo jakkoli jinak. V případech, kdy bychom chtěli přeložit například slovo „Země“ za použití názorného příkladu, těžko bychom na ni mohli v džungli ukázat, ačkoli z teoretického hlediska by to možné bylo. V případě čistě abstraktních objektů a nepozorovatelných konkrétních objektů, metonymických jevů, je to zhola nemožné, neboť nemůžeme ukázat na něco, co vyjadřuje termín „čas“. Řečeno Quinovými slovy: *neexistuje nic zjevného, čeho bychom se mohli přidržet, kromě plynulosti dialogu a shodování v závěrech. Ukazování tady nezmůže nic*.⁵⁵ Ani otázky typu: „Je to týž gavagai, jako tamten?“⁵⁶ nám nemohou pomoci, protože ať „gavagai“ překládáme jako „králík“, či „neoddělená část králíka“, nebo jakkoli jinak, dočkáme se od domorodce vždy stejné odpovědi. Takovou otázkou můžeme maximálně vyloučit, že je slovo „gavagai“ vlastním jménem. Tomáš Marvan to jednoduše shrnuje slovy „reference je vždy relativní ke zvolené příručce“⁵⁷

Quine tezí o nevymezitelnosti reference samozřejmě nechce docílit nějaké revoluce v postupech překladů do cizích jazyků, ani není jeho cíle je kritizovat. Jde mu

⁵³ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu*, c.d., s 156.

⁵⁴ QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*, in: FIALA, Jiří, *Analytická filosofie. Třetí čítanka*, c.d., s 125–126.

⁵⁵ QUINE, Willard, Van, Orman, *Od stimulu k vědě*, Praha: Filosofia, 2002. s 108.

⁵⁶ QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*, in: FIALA, Jiří, *Analytická filosofie. Třetí čítanka*, c.d. s 126.

⁵⁷ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu*, c.d., s 159.

samozeřejmě o filosofický rozměr problému, v kterém ukazuje, že je možné volit i takové nekonvenční způsoby překladu. Quine totiž naznačuje, že ve skutečnosti v žádném jazyce, a tedy zřejmě ani v našem vlastním, nelze určit, o čem přesně referuje například věta „Králík“, jestli referuje k celému králíkovi, neoddělené části králíka atd., čímž se jedná se tedy o *nevymezitelnost reference*, a i když souhlasí s pragmatickým používáním běžných metod překladu, zároveň poukazuje na skutečnost, že význam termínů není pevně dán.

Závěry o neurčitosti překladu a nevymezitelnosti reference vyplývají kromě holismu také z dalšího z Quinových výchozích postojů, a to z postoje behavioristického.⁵⁸ Quine považuje tento postoj v lingvistice dokonce za nutný. Přestože lze při zkoumání Quinova životopisu narazit na fakt, že v letech 1933 – 1936 pracoval na stejné pozici *junior fellow* společně se známým zastáncem behaviorismu B. F. Skinnerem, jeho zájem o behaviorismus prý pochází od zakladatele behaviorismu J. B. Watsona.⁵⁹ Watson namísto introspekce zkoumal, jak jiné individuum reaguje na vnější podněty a pro zjednodušení výzkumu ztotožňoval mysl a chování zkoumaného jedince. Quine však svůj behaviorismus chápe ve velmi širokém smyslu. Srovnává jej dokonce s empirismem, který je ovšem zaměřen externalisticky, a to na rozdíl od tradičního empirismu Locka či Hobbese, který zahrnoval i propositivní postoje. Podle Quina lze vysvětlit lidské chování třemi způsoby: počínaje metalistickým, který ani příliš za vysvětlení nepovažuje, přes behaviorální, po nejambicióznější fyziologický. Nicméně pro potřeby zkoumání jazyka se Quinovi jeví behaviorální úroveň jako ta nejvhodnější a nejužitečnější.⁶⁰

2.5. Naturalizace epistemologie

Quinův naturalismus vychází podle Gibsona⁶¹ ze dvou základních premis. První z nich je negativní, druhá pozitivní. Negativní postoj je definován negativním vymezením se proti snahám Descartese i Carnapa najít východisko, o které by opřeli svoje další myšlenky. Sám Quine, který vyústění své naturalizace nazývá v knize *Hledání pravdy*⁶² naturalizovanou epistemologií, říká, že v této jeho naturalizované epistemologii, nemá karteziánská filosofie místo. Nevěří v možnost objevení pověstného Archimédova bodu, na kterém by bylo možné stavět víru v neochvějně poznání světa. Jak známo, Descartes se jej

⁵⁸ Tamt., s 150.

⁵⁹ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 2–3.

⁶⁰ Tamt., s 183–184.

⁶¹ Tamt., s 181.

⁶² QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 27–29.

snažil najít v jakési nezpochybnitelné myšlence. To ale podle Quina není možné, protože ani aritmetiku, ani zákony přírody prý nelze odvodit z jasných a nezpochybnitelných myšlenek. Jiný pokus učinil Carnap, který chtěl vytvořit přesný jazyk vědy vycházející ze základních zkušeností. Jak už ale bylo dříve řečeno, Quine je přesvědčen, že není možné vyvodit z pozorování pomocí redukce termíny jakékoli vědecké teorie.

V druhé Quinově premise, té pozitivní, se zračí jeho fyzikalismus a z něj vyplývající odmítnutí metalistické sémantiky s odmítnutím dualismu mysli a těla. K tomuto postoji patří také jeho víra ve vědu, která nabízí nejlepší možné teorie o tom, co je, i tom, jak ono *co je* poznáváme. Pro pokroky ve vědě je ochoten přijmout do svého ontologického fyzikalismu i abstraktní entity jako jsou *třídy*, ale na druhou stranu zahrnuje i tezi o revidovatelnosti jakéhokoli tvrzení, čímž je připraven za určitých okolností odmítnout i ideu fyzikalismu.⁶³

Quine věří v existenci fyzických objektů, a tudíž neřeší otázku, zda něco skutečného poznáváme, ale předmětem jeho zájmu se stává způsob, jak poznáváme. Slovy Quina si vytváříme představu o našem světě tím, že zpracováváme v mozku poznatky, které získáváme „z *pouhých dopadů paprsků a částic na povrchy našich těl a z několika dalších střípků, jako je úsilí, které pocítujeme, když šplháme na kopec*“.⁶⁴ Souhrn všech receptorů, které jsou v příslušné chvíli sepnuty, nazývá Quine *globálním stimulem*. Je to pro něj odpovídající fyzická obdoba toho, co Carnap nazýval elementární prožitek.⁶⁵ Podobnosti vyskytující se v množině všech *globálních stimulů* rozděluje Quine na dva typy. Za první podobnost *perceptuální*, projevující se reakcí, a za druhé *receptuální*, která se projevuje podobností podráždění stejných nervových zakončení co do množství, intenzity i pořadí. Rozlišení provádí z důvodu, aby bylo možno vyselektovat jen některé receptory, které jsou perceptuálně účinné a ty jsou *relevantní* pro vytváření teorie světa. Tato relevance se jasně projevuje při ostenzivní definici.

Schopnost vnímat perceptuální podobnost považuje Quine za vrozenou, protože je nutná pro základní přežití v přírodě, pro každé učení, předvídání a indukci. Perceptuální podobnost globálních stimulů je tudíž nutná i k tomu, abychom se mohli učit jazyku pomocí ostenzivní definice.⁶⁶ Podobně, jako jsme si to ukázali u lingvisty překládajícího z neznámého jazyka, se podle Quina také děti učí v prvních fázích jazyk skrze primitivní

⁶³ GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 182.

⁶⁴ QUINE, Willard, Van, Orman, *Od stimulu k vědě*, c.d. s 38.

⁶⁵ Více viz Carnap, Rudolf. *Der logische Aufbau der Welt*.

⁶⁶ QUINE, Willard, Van, Orman, *Od stimulu k vědě*, c.d., s 42–43.

pozorovací věty. Pozorovací věty jsou podle Quina nástrojem vědecké evidence, vstupní branou učení se jazyku, pojítkem mezi vědeckým i nevědeckým jazykem a reálným světem, o němž jazyk pojednává.⁶⁷

Pomocí pozorovacích vět je možné popisovat zákonitosti kolem nás. Pro tuto funkci zavádí Quine termín *pozorovací kategorikál*. Tento termín označuje pravidlo očekávaného následku při pokusu, neboli odpovídá obecné větě: „Jestliže tohle, pak nutně následuje tamto“. Příkladem může být věta: „Jestliže jsou magnety otočeny k sobě souhlasnými póly, pak se nutně odpuzují“.

Quine tvrdí, že pravdivé tvrzení o tělese nemůže vzniknout jen ze zkušeností s konkrétním tělesem, ale pravdivou se může stát teprve podstatná část nějaké teorie. A i když nejsme schopni vysvětlit, jak jsme k té dané teorii dospěli, důležité podle Quina je, že skrze ni můžeme činit úspěšné predikce. Podobně nelze vykládat význam jednotlivých slov, ale je nutné se zaměřit na celé věty. A protože není podle Quina možný redukcionismus, a tudíž nelze ověřit význam věty metodou jejího empirického potvrzení, nezbyvá epistemologii nic jiného než se stát součástí psychologie.

Quinem prosazovaná naturalizovaná epistemologie má mít normativní prvky stejně jako epistemologie klasická. Zejména má obsahovat základní empirickou normu, říkající, že poznání je možné jen skrze smyslové receptory, což Quine dokládá tím, že samo pochybování už musí předjímat určitou znalost, o níž je možné pochybovat. Aby bylo možné hovořit o smyslových klamech, je nutné se nejprve vymezit vůči určité vědecké realitě, o které mohou smysly *á posteriori* nesprávně referovat.⁶⁸ A tak nemůže epistemologie ignorovat vědu, kterou má již zahrnutu ve svých základech.

⁶⁷ QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, c.d., s 13.

⁶⁸ MARVAN, Tomáš, *Konstanty Quinovy filosofie*, c.d., s 19–21.

3. Paradoxy a kontroverze Quinovy filosofie

Quine se ve své filosofii samozřejmě musí vypořádávat s klasickou paradoxní situací analytické filosofie, kdy je nucen užít pro analýzu jazyka právě ten analyzovaný jazyk. Což je, řečeno Quinovou oblíbenou analogií pocházející od Otty Neuratha, jako snažit se opravovat na širém moři všechny části lodi, na které právě plujeme. Navíc jak již bylo řečeno, vychází Quine při zkoumání jazyka z behavioristického postoje, a proto v jeho východiscích nejsou zahrnuty mentální entity, jako jsou například představy.⁶⁹ To je tak zásadně rozdílný výchozí postoj, že některé jím vyvozené teze budí u jiných filosofů značné rozpaky.

3.1. Nevymezitelnost překladu

Za nepochybně kontroverzní je považována Quinova teze o neurčitosti překladu jednotlivých vět, i související teze o nevymezitelnosti reference jednotlivých termínů. Jedním z těch, kteří kritizovali Quinovu tezi o nevymezitelnosti reference jednotlivých termínů, byl John Searl, jehož kritický přístup popisuje ve své knize *Otázka významu* Tomáš Marvan. Ve své kritice John Searl vycházel z předpokladu, který sdílel i Quine, a sice že stejným způsobem, jakým se Quinův lingvista učil jazyk domorodců, si osvojujeme také jazyk mateřský. Ten se jako jakýkoli další jazyk musíme naučit od ostatních mluvčích daného jazyka tím, že sledujeme jejich verbální projev ve chvílích, kdy jsou jejich receptory nějak stimulovány, a v momentech, kdy jsou naše receptory stimulovány podobně, zkoušíme použít stejný verbální projev, který nám mluvčí buď opravují, nebo schvalují. Samozřejmostí je fakt, že i naši jazykoví „učitelé“ se jej museli naučit tímto způsobem. Pak ale není možné určit dokonce ani v mateřském jazyce, zda termín „králík“, používaný ve chvíli, kdy vidíme běžet králíka, odkazuje ke králíkovi, neoddělené části králíka, souhrnu všech králíků, stádiu králíka anebo k nějaké obecné králíkovosti. Právě takové vyústění považuje John Searl za *reductio ad absurdum* a za příčinu považuje údajně chybné Quinem prosazované behavioristické východisko. Tvrdí totiž, že ve svém vlastním mateřském jazyce jsme schopni odlišit, zdali jiný mluvčí stejného mateřského jazyka míní termínem „králík“ králíka, neoddělenou část králíka, souhrn všech králíků, stádium králíka nebo obecnou králíkovost.⁷⁰

⁶⁹ PEREGRIN, Jaroslav, *Logika ve filosofii, filosofie v logice*, Praha: Hermann a synové, 1992, s 98.

⁷⁰ MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, c.d., s 161–162.

Nabízí se možnost, že je tomu skutečně tak. Už samotný fakt, že se filosofové nemohou shodnout na tom, co to je význam termínů, nebo i vět, je zarážející. Jak mohu vědět, co si John Searl představuje pod pojmem „králík“? Je králík bez končetin ještě králíkem? O co všechno bych mohl králíka připravit, aby to byl ještě králík? Kdyby domorodec viděl třeba nějakou plyšovou hračku, souhlasil by, že je to „gavagai“? Nebo jde o klasickou otázku George Berkeleye? Co si představím pod abstraktním pojmem „králík“? Představím si například černého králíka, nebo snad bílého? Na to navazuje i Johnem Lockem řešený problém převráceného barevného spektra, který zmiňuje i Tomáš Marvan. Je docela možné, že lidé mohou vnímat barevné spektrum různě. To, co jeden člověk vnímá například jako modrou barvu, může druhý vnímat třeba jako zelenou. Nemohou si ale navzájem popsat, jak jeden či druhý barvu vnímají. Oba budou tvrdit, že tráva je zelená a nebe modré, protože když se učili mateřský jazyk, řekli jim, že barva jakou má tráva, je prostě zelená, zatímco nebe je modré. Podle Johna Locka jejich komunikace nemůže být úspěšná, když každý z nich vyjadřuje rozdílnou ideu, v tomto případě modré barvy. Ale Quine se svým behavioristickým postojem, který se navíc snoubí s pragmatismem, tvrdí, že to možné je. Podle něj není pro úspěšnou komunikaci pomocí jazyka důležité, jaká idea se skrývá v hlavách obou mluvčích. V knize *Word and Object* to vyjadřuje příznačnou metaforou: „*Různé osoby vychovávané ve stejném mateřském jazyce, jsou jako různé keře, které jsou stříhané a formované do tvaru stejného slona. Anatomické detaily proutků a větví vyplňující formu toho slona jsou keř od keře různé, ale celkový vnější výraz je stejný*“.⁷¹ Zde lze vysledovat také analogii ke Quinově tezi o jazyce a poznání jakožto *síti* nebo *silovém poli*. Mohlo by to být třeba tak, že každý z nás má v hlavě svoji síť, na jejímž okraji jsou slova a věty, které vyjadřujeme. Ty mohou být pro různé lidi stejné, ale vnitřní struktura každého člověka je jiná, v podstatě nepoznatelná i nesdělitelná.

Tomáš Marvan dále píše, že John Searl používá proti tezi o nevymezenosti reference jednotlivých termínů ještě jeden argument, pro který patrně využívá paradoxu analytické filosofie. John Searl totiž říká, že kdybychom nebyli schopni jednoznačně odlišit, co míníme termíny „králík“, „neoddělená část králíka“, „souhrn všech králíků“, „stádium králíka“ anebo „obecná králíkovost“, nebyli bychom ani schopni tuto tezi o neurčitosti reference jednotlivých termínů vůbec vyjádřit. Podle něj používáme v tezi o neurčitosti překladu termínu „králík“, který *referuje* ke králíkům nebo např. termínu „stádium králíka“ který naopak *referuje* ke

⁷¹ QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1960, s 8.

stádiu králíka. To znamená, že bychom museli předpokládat nějakou pevně vymezenou referenci, bez které bychom nemohli vytvořit tezi o nevymezenosti reference, což by způsobilo paradox. Quine se v reakci na tuto kritiku vydal podobnou cestou, kterou si vyklestili i jiní filosofové zabývající se jazykem. Pokusil se uchýlit se k jakémusi metajazyku, k němuž by se vztahovala reference. V případě teze o neurčitosti překladu by takovým *jazykem v pozadí* byla naše mateřština, ve které by termín „králík“ *referoval* ke králíkovi a „stádium králíka“ ke stádiu králíka. Protiargumentace Johna Searla je v podstatě očekávatelná. Říká, že navrhovaný přístup problém neřeší. Neurčitost reference podle něj nutně lze aplikovat i na tento náš původní jazyk stojící v pozadí jakéhokoli jiného překládaného jazyka. A tak hrozí, že opravdu neexistuje rozdíl mezi králíkem a neoddělenou částí králíka. John Searl proto navrhuje neřešit problém s neurčitostí reference, čímž se prý tento problém odstraní.

Určité řešení tohoto problému se může skrývat v přístupu k *významu* jako relativnímu, ale relativnímu pouze v objektivním smyslu. Subjektivně má pravděpodobně každý člověk k určitým termínům přiřazeny i určité *významy*, i když také tento niterný vztah mezi významem a termínem zřejmě prochází svébytnou genezí a postupně je modifikován životními zkušenostmi. Nejpatrněji by se zmiňovaný vývoj projevoval u takových termínů, které odkazují k nepozorovatelným objektům. V konkrétním momentě by mohl subjektivní jazyk zastat funkci onoho nezpochybnitelného jazyka s nerelativizovanou referencí, čímž by de facto docházelo během každé komunikace k neurčitosti překladu z jednoho subjektivního jazyka daného mluvčího do druhého subjektivního jazyka příjemce. Toto řešení v sobě zahrnuje postoj podobný Quinovu výchozímu behavioristickému postoji, kdy nezáleží na tom, co se kterému subjektu odehrává v mysli, ale relevantní je, jak se chovají a zda je jejich komunikace úspěšná.

3.2. Existence analyticky pravdivého soudu

Mnoho filosofů nesouhlasí s Quinovým odmítnutím distinkce mezi analyticky a synteticky pravdivým výrokem. U nás se tímto problémem zabýval Pavel Materna, který je toho názoru, že Quine pouze dokázal, že nenalezl hranici mezi analytickým a syntetickým

výrokem, již však nedokázal, že neexistuje.⁷² Mimo jiných také logik a filosof Graham Priest je přesvědčen o existenci analyticky pravdivého výroku a proto vydal článek s názvem „*Two Dogmas Of Quineanism*“⁷³ v kterém ji hájí.

V následujících řádcích se blíže se seznámíme s pokusem uhájit rozlišitelnost mezi analytickým a syntetickým pánů Herberta Paula Griceho a Petera Frederica Strawsona, kteří jsou autory obsáhlého článku *Na obranu dogmatu [Id Detense of a Dogma]* vydaného v roce 1956 ve čtvrtletníku *The Philosophical Review*. Daniel Isaacson uvádí zajímavost, že přestože tito dva britští analytičtí filosofové nejsou stoupenci logického pozitivismu a neprosazují zvědečtění filosofie, brání distinkci mezi analytickým a syntetickým podobným způsobem jako Carnap.⁷⁴ V této části čerpám z českého překladu Jaroslava Peregrina uveřejněného ve sborníku *Co je analytický výrok?*

Grice a Strawson reagují nejen na Quinovu kritiku, podle které je distinkce mezi analytickým a syntetickým nejasná či špatně definovaná, ale především na jeho jasné odmítnutí této distinkce jako metafyzického článku víry empiristů. První, na co upozorňují, je fakt, že filosofická tradice i současná praxe *úspěšně* používá termínů „analytický“ a „syntetický“, tak jako termínů, jejichž účelem je vyjádření jejich vzájemných rozdílů, a to nejen v případech, kdy byly tyto termíny absorbovány procesem učení se jazyku, ale i v případech odvozených. To podle nich dokazuje, že rozhraní mezi analytickým a syntetickým přece jen existuje. Odtud logicky vyplývá, že Quine nemusel mít svými tvrzeními na mysli, že pomyslné rozhraní mezi výroky vůbec neexistuje, ale jen tolik, že jeho povaha a příčina jsou uživateli těchto výroků špatně chápány.⁷⁵

Grice a Strawson z konkrétního příkladu vyvozují, že i kdyby se prokázala absence rozdílu jak byl definován, stále tu nějaký rozdíl evidentně je. Oba dále zrazují od domněnky, že lze *obecně* předpokládat existenci vadných filosofických rozlišování, protože filosofové podle nich spíše často nerozlišují tam, kde by měli.⁷⁶

⁷² Více viz MATERNA, Pavel, *Dokázal Quine opravdu, že hranice mezi analytickými a syntetickými větami není přesně definovatelná?* In: DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T. Quine: Nejen Gavagai: sborník příspěvků ze semináře katedry filosofie Fakulty filosofické ZČU. Plzeň: ZČU, 2008. s 21–68.

⁷³ Více viz GRAHAM, Priest, *Two Dogmas of Quineanism*, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 29, No. 117 (Oct., 1979), dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2219445>.

⁷⁴ ISSACSON, Daniel, *Quine and Logica Positivism*, in: GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, c.d., s 243.

⁷⁵ GRICE, Herbert, Paul, STRAWSON, Peter, Frederick. *Na obranu dogmatu*, přeložil PEREGRIN, Jaroslav, in: PEREGRIN, Jaroslav, SOUSEDÍK, Stanislav. *Co je analytický výrok? : Studijní texty*. Praha: Oikoymenth, 1995, s 101–103.

⁷⁶ Tamt., s 104.

Dále se Grice a Strawson zabývají pojmem *kognitivní synonymie*. Ten Quine odmítl pro jeho nedostatečnou vyjasněnost. Tím, že Quine přijal skutečnost, že výrok: *znamenat totéž jako* může vyvolat extenzionální souhlas, i když nedostatečný pro vysvětlení analytičnosti, stává se podle Grice a Strawsona jeho popření existence řešeného rozhraní *vrcholně paradoxní*. Podle nich jde o totéž jako tvrdit, že „*predikáty x a y fakticky platí o stejných předmětech, ale nemají stejný význam*“.⁷⁷

Grice a Strawson si kladou otázku, má-li smysl řešit synonymii např. u spojek nebo celých vět, popř. má-li smysl řešit správnost překladu do jiného jazyka celých vět. Kdyby zde byl smysl postrádán, pak by podle nich také pozbývalo smyslu hovořit o *významu* celých vět a tím o jejich smysluplnosti, a možná i *smyslu* vůbec. Jako filosofický paradox vnímají fakt, že Quine namísto zkoumání *faktického* používání pojmu *znamenat totéž*, zkoumá jeho vyjasněnost, a protože jej shledává nevyjasněným, považuje jej za zmatečný.⁷⁸

Jak jsme si již ukázali, Quine při svém pokusu o vysvětlení pojmu analytičnosti postupně zavrhl výrazy jako „spor“, „nutně“, „synonymie“, „sémantické pravidlo“ a „definice“, protože každý z nich je nutné také vysvětlit. Autoři bránící dogma zkoumali, jaká vyjasněnost by Quina uspokojila, a došli k závěru, že by takové vysvětlení nemělo obsahovat žádný ze zmíněných termínů, ale obecně by tvarem i povahou muselo odpovídat větě „výrok je analytický tehdy a jen tehdy když ...“, neboli, musela by to být definice bez interdefinovatelných termínů. To je však podle Grice a Strawsona nerozumný požadavek, protože málokdo by prohlásil termíny jako „pravdivý“ a „nepravdivý“, „výrok“ a „tvrzení“ za nesmyslné jen proto, že jsme nuceni je definovat prostřednictvím slov stejné skupiny. Důvod, proč by někdo mohl odmítnout aplikaci podobné logiky na určitou skupinu slov - jako třeba Quine na analytičnost - a termíny je vysvětlující, je, že jsou to technické filosofické výrazy nebo výrazy užívané zvláštním způsobem. Podle Grice a Strawsona je zde zřejmě obsažena jistá relevance, ovšem přesto je podle nich možné takové termíny vysvětlit i méně formálně. Jeden typ takového neformálního vysvětlení *logické nemožnosti* se pokoušejí představit na příkladu hypotetického rozhovoru o tříletém dítěti. O něm první účastník konverzace tvrdí, že je dospělé, přičemž druhý účastník konverzace musí podle názoru Grice a Strawsona dojít k závěru, že jeho partner v rozhovoru nezná význam některých slov, a i kdyby přivedl jakékoli stvoření, nemohl by druhý účastník konverzace uznat, že ten první říkal pravdu.⁷⁹

⁷⁷ Tamt., s 105.

⁷⁸ Tamt., s 105.

⁷⁹ Tamt., s 106–108.

Grice a Strawson tedy argumentují, že lze neformálně vysvětlit termíny, které Quine požaduje pro uznání existence analytičnosti. Uznávají, že tím není zcela splněná podmínka formálního vysvětlení termínů ze skupiny okolo „analytičnosti“. Pochybují ovšem, že by bylo vůbec možné nějaký termín takto vysvětlit či definovat, byť je z filosofického hlediska nutné o to usilovat. A už vůbec to nepovažují za důvod k odmítnutí distinkce mezi analytičností a syntetičností. Dále argumentují, že pokud Quine v případě konvenčního zavedení nějaké zkratky uznává vznik platné synonymie s oporou v definici, pak je možné opačně tvrdit, že pojem synonymie nelze pochopit pomocí explicitní konvence, aniž by byl pojem synonymie vysvětlen zároveň faktickým používáním.⁸⁰

Další úvahu použitou na obranu dogmatu Gricem a Strawsonem shledal zajímavou i Tomáš Marvan. V pasáži o sémantických pravidlech se Quine zamýšlí nad tím, zda výrok „všechno zelené je rozlehlé“ je analytický, a dospívá k závěru, že přestože rozumí pojmům „zelené“ a „rozlehlé“, není schopen učinit rozhodnutí. Příčina podle něj tkví v termínu „analytický“. Grice a Strawson tedy navrhují termín „analytický“ odstranit a nahradit jej pojmem jasnějším, což by mělo přispět k vyřešení problému. Navrhují zde užití pojmu „pravdivý“, ovšem jak se zdá, nerozhodnost tím nemizí. Samotný problém podle nich tedy spočívá v nekomplexním vymezení některých termínů, jako je právě Quinem použitý termín *rozlehlosti*. Jako příklad uvádějí otázku, zda lze za rozlehlý považovat bod zeleného světla. Ostatně ani případy, ve kterých by výrok mohl být považován za pravdivý, a přesto by bylo nesnadné určit, zda je analytický či syntetický, nepřesvědčí Grice a Strawsona o neexistenci tohoto rozhraní. Na Quinovu obhajobu Tomáš Marvan uvádí, že obtížnost určit, zda je výrok analytický či syntetický má pouze dokreslit situaci okolo nespokojenosti s vyjasněním termínu analytičnosti, „*na rozdíl třeba právě od extenzionálního vymezení pravdivosti, které uspokojivé je*“.⁸¹

Quinova holistická teze mimo jiné říká, že jakýkoli výrok je možné podrobit revizi, že žádný výrok nemá přímé spojení s přímou zkušeností a že nelze rozhodnout pravdivost či nepravdivost jakéhokoli jednotlivého výroku bez ohledu na všechny ostatní výroky. Jinými slovy: jakýkoli výrok můžeme revidovat, zrevidujeme-li logicky návazné vědění, to vše s ohledem na jednoduchost a stabilitu celého systému. Z toho Grice se Strawsonem vyvozují Quinovu pravděpodobnou myšlenku, že víra v existenci distinkce mezi analytickým a syntetickým vychází z víry v absolutní odolání některých výroků revizi a že víra v synonymii

⁸⁰ Tamt., s 110.

⁸¹ MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, c.d., s 147.

je založena na víře v potvrditelnost jednotlivých výroků. Tvrdí, že je možné synonymii zachovat, upravíme-li její definici tak, aby tuto podmínku obsahovala. Stejně tak je podle nich zachovatelná distinkce mezi analytickým a syntetickým, přestože by byl takový výrok revidovaný pouze posunutím pravdivostní hodnoty, čímž určitá distinkce, byť nepravdivá, zůstane zachována. Jak přesně by tyto příklady fungovaly v praxi, Grice se Strawsonem neprozradili a jen se pokusili sdělit, že Quinova snaha o zpochybnění možnosti smysluplného rozlišování mezi analytickými a syntetickými soudy, nebyla dle jejich názoru úspěšná.

Závěr

V předložené práci jsem krátce představil filosofa Willarda Van Ormana Quina. Po prezentaci výběru důležitých titulů z jeho bibliografie jsem nastínil historické pozadí filosofie jazyka a tehdejší filosofický diskurz analytických filosofů. Tento historický exkurz byl přínosný pro výklad základních pilířů Quinovy filosofie. Vedl k uvědomění si, jak moc Quine zpočátku vycházel z filosofických názorů stoupenců Vídeňského kroužku, především Rudolfa Carnapa, a přestože později dílo svého učitele podrobil velké kritice, geneze jeho filosofie byla i nadále poznamenána tímto vztahem.

Načrtl jsem, jakým způsobem Quine v článku *Dvě dogmata empirismu* [*Two Dogmas of Empiricism*] odmítl možnost obecné distinkce mezi analyticky a synteticky pravdivými výroky i možnost rovnice mezi smysluplnými výroky a bezprostřední zkušeností. To se ukázalo jako první krok k odmítnutí významu jakožto existující entity.

Odmítnutí významu či alespoň jeho zrelativnění se plně projevilo v Quinově tezi o neurčitosti překladu a nevymezitelnosti reference. Zkoumání základů Quinovy filosofie mě dovedlo k jím požadované naturalizované epistemologii, jež je průsečíkem všech jeho představených výchozích tezí.

Představil jsem významné oponenty dvou zásadních Quinových myšlenek, které se jeví jako nejvíce kontroverzní. Hodnocení úspěšnosti jejich oponentury však zůstává nejednoznačné. Nicméně samotného Quina jejich kritika k odvolání „heretických“ myšlenek nepřiměla.

Resume

The bachelor thesis focuses on a person of W.V.O Quine as well as a critical evaluation of his work. It represents the main pillars of his philosophy and some of his results, mainly an epistemology origin. It represents some of his thoughts of the paradoxical and controversial background and shows up the reactions caused by his thesis.

Keywords

Analytical philosophy, behaviorism, epistemology, holism, indeterminacy of translation, inscrutability of reference, naturalism, philosophy of language, physicalism.

Seznam použité literatury a pramenů:

- BERGMANN, Gustav, *Logic and Reality*, Madison: University of Wisconsin Press, 1964, ISBN 978-0299030445.
- DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T. (eds.), *W. V. O. Quine: vybrané články k ontologii a epistemologii*. sest. DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T., přeložil MARVAN, T., Plzeň: ZČU, 2006, ISBN 80-7043-510-0.
- DOSTÁLOVÁ, L., MARVAN, T., *Quine: Nejen Gavagai: sborník příspěvků ze semináře katedry filozofie Fakulty filozofické ZČU*, Plzeň: ZČU, 2008, ISBN 978-80-7043-638-7.
- FIALA, Jiří, *Analytická filosofie. Třetí čítanka*, Plzeň: ZČU, 2002, ISBN 80-2389-518-4.
- GIBSON, F., Roger, *The Cambridge Companion to Quine*, Cambridge: CUP, 2004, ISBN 0521639492.
- MARVAN, Tomáš, *Otázka významu*, Praha: Togga, 2010, ISBN 978-80-87258-33-0.
- NITSCHKE, M., SOUSEDÍK, P., ŠIMSA, M. (eds), *Schizma filosofie 20. století*, Praha: Filosofia, 2005, ISBN 80-7007-224-5.
- PEREGRIN, J., SOUSEDÍK S., *Co je analytický výrok? : Studijní texty*, Praha: Oikoymenh, 1995, ISBN 80-238-9518-4 .
- PEREGRIN, Jaroslav, *Logika ve filosofii, filosofie v logice*, Praha : Hermann a synové, 1992.
- QUINE, Willard, Van, Orman, *Word and Object*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1960, ISBN 0-262-67001-1.
- QUINE, Willard, Van, Orman, *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia Univ. Press. 1969, ISBN 0-231-08357-2.
- QUINE, Willard, Van, Orman, *The Ways of Paradox*, Harvard: Harvard University Press, 1976 (1966), ISBN 0-674-94835-1.
- QUINE, Willard, Van, Orman, *Pursuit of Truth*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990, ISBN 0-674-73950-7.

QUINE, Willard, Van, Orman, *Hledání pravdy*, Praha: Hermann a synové, 1994, ISBN 8021014423.

QUINE, Willard, Van, Orman, *Od stimulu k vědě*, Praha : Filosofia, 2002. ISBN 80-7007-157-5.

VALENTA, Lubomír, *Problémy analytické filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, ISBN 80-7182-150-0.

WAISMANN, Friedrich, *Principles of Linguistic Philosophy*, 2. vyd., Basingstoke: Macmillan, 1997, ISBN 0-333-63054-8.